

Burgerschap en sociale integratie op het Staring College

Inhoud

1. Inleiding en aanleiding
2. Uitgangspunten en basiswaarden
3. Visie op burgerschap en sociale integratie
4. Burgerschap geïntegreerd in het onderwijs
5. Burgerschap als onderdeel van de leer- en werkomgeving
6. Geïntegreerde aanpak
7. Burgerschap geborgd in de praktijk

Bijlage I – basiswaarden democratische rechtstaat

Bijlage II- kerndoelen onderwijs

Bijlage III- Indicatoren uit toezichtkader van de onderwijsinspectie met betrekking tot burgerschap

Bijlage IV- overzicht burgerschap en sociale integratie in het onderwijsaanbod

Bijlage V- overzicht burgerschap en sociale integratie in de leer- en werkomgeving

1. Inleiding en aanleiding

De opdracht van het Staring College is om leerlingen optimaal voor te bereiden op een plaats in de maatschappij. Naast een passend diploma betekent dit ook het wegwijs maken in de maatschappij en het aanleren van vaardigheden om in die maatschappij te kunnen functioneren. Dit is niet alleen een taak van de scholen. Ouders, de leerling zelf en andere betrokkenen van de leerling zullen daar ook hun steentje aan bijdragen. Op het Staring College zijn deze aspecten van het voorbereiden op een plaats in de maatschappij geïntegreerd in het onderwijsleerproces en in de leer- en werkomgeving. Het gaat dan om structureel opgenomen onderdelen in het onderwijsprogramma en in vastgesteld beleid.

De onderwijsinspectie concludeerde in mei 2009 dat de wijze waarop de aandacht voor burgerschap en sociale integratie op het Staring College onvoldoende was¹. Dit was reden om onze werkwijze te onderzoeken en na te gaan op welke wijze er verbeteringen zouden kunnen worden gemaakt. Er zijn met afgevaardigden van alle secties gesprekken geweest over de aandacht voor burgerschap en integratie in het onderwijsaanbod. Deze zijn geïnterviewd en in een tabel afgezet naar de indicatoren van de onderwijsinspectie. Dit document kent verschillende bouwstenen, waaronder een verslag van dit interne onderzoek, uitgevoerd in de maanden oktober, november, december 2010. Andere bouwstenen zijn: het Schoolplan en documenten van de onderwijsinspectie.

Dit document beschrijft ten eerste de belangrijkste uitgangspunten voor de omgang met elkaar en het vormgeven van het onderwijs op het Staring College die gerelateerd zijn aan de basiswaarden

---

¹ Citaat uit het onderzoeksrapport mei 2009: "Hoewel de school aandacht heeft voor dit aspect [burgerschap en sociale integratie] – er is een (leerstof)aanbod binnen een aantal vakken en ook in enkele projecten- ontbreekt een planmatige uitwerking van de visie, de verantwoording van de invulling, die de school daaraan geeft en de evaluatie van de resultaten" ... "Een heldere uitwerking van de visie en een verantwoording daarvan zijn belangrijke voorwaarden".

(zie bijlage I). Vervolgens komen de onderdelen van het onderwijsproces en de leer- en werkomgeving in afzonderlijke hoofdstukken aan de orde die een uiting zijn van die basiswaarden en bijdragen aan burgerschapszin en sociale integratie. Tenslotte een paragraaf met een uiteenzetting van hoe de aandacht voor de thema's burgerschap en sociale integratie is geborgd in onze manier van werken.

2. Uitgangspunten van het Staring College

In juni 2009 is de visie van het Staring College in samenspraak met alle betrokkenen beschreven. In de visie wordt een aantal aspecten genoemd die als uitgangspunten gelden bij alle werkzaamheden van het Staring College. De visie is richtinggevend voor de manier waarop wij onze taak als onderwijsinstelling vorm geven. Het belang van de individuele ontwikkeling van de leerling en het contact met de maatschappij als school voor het begeleiden van de leerling in de zoektocht naar een voor hem/haar passende plaats in die maatschappij worden in de visie expliciet genoemd (zie 4147.09 Visie en ambities 17 juni 2009).

Daarnaast onderschrijven wij als openbare school in Nederland de basiswaarden van de democratische rechtsstaat (zie bijlage I).

De basiswaarden zijn herkenbaar in diverse afspraken die op het Staring College gelden:

- 6011.06 Schoolregels
- 4185/86/87.09 Locatieregels
- 4049.07 Gedragsprotocol
- 4178.08 Gedragscode email- en internetgebruik

3. Visie op burgerschap en sociale integratie

3.1 Visie

Ook met betrekking tot burgerschap is de visie van de school leidend. We onderscheiden aspecten van burgerschap en sociale integratie die deel uit maken van het onderwijsleerproces en expliciet gemaakt zijn. Het betreft dan die onderdelen van het lesprogramma waar de school haar eigen keuzes in de vorm en/of uitvoering heeft gemaakt (de inhoud is voor een groot deel wettelijk verplicht via de kerndoelen en de exameneisen). Daarnaast wordt actief burgerschap en sociaal integreren ook impliciet aangeleerd. Dit betekent voor het Staring College dat de leer- en werkomgeving en de voorbeeldfunctie van alle betrokkenen een belangrijke rol spelen bij het voorbereiden van de leerling op een plek in de maatschappij. In die voorbereiding is het behalen van een diploma een belangrijk onderdeel.

De uitwerking van de expliciete en de impliciete doelstellingen op het gebied van burgerschap en sociale integratie is op het Staring College volledig geïntegreerd: het voorleven en het bewustzijn van de opvoedkundige taak zijn verweven met lesinhoud en lesstof.

3.2 Doelen

De doelen die het Staring College nastreeft met betrekking tot burgerschap en sociale integratie zijn opgenomen in het Schoolplan (zie ook 4307.09 Schoolplan 2010-2014):

Onderwijskundige doelen:

- *Er is samenhang en afstemming in de vakinhoudelijke, opvoedkundige en didactische aanpak van het onderwijs.*

Dit komt tot uitdrukking in de plannen en gesprekken in sectie- en afdelingsverband.

- *Er is een geïntegreerde loopbaanoriëntatie en voorbereiding op het functioneren in de maatschappij in de programma's van alle afdelingen. Leerlingen worden voorbereid op een passende vervolgopleiding.*

Zo zijn onderwerpen als oriëntatie op loopbaanontwikkeling en de maatschappelijke stage onderdeel van mentorlessen gedurende de schoolloopbaan.

7.4 doelen van het beleid ten aanzien van buitenlesactiviteiten

- *Integratie van scholing en vorming in brede zin door aandacht voor:*
  - *Samenwerken met elkaar en met anderen;*
  - *Burgerschapszin;*
  - *Maatschappelijke stage;*
  - *Kunst, cultuur en sport.*

De uitwerking van de doelen is terug te vinden in de diverse afdelingsplannen. Werkweken en andere buitenschoolse activiteiten kennen onderwijskundige doelen waarbij burgerschap en sociale integratie een rol spelen.

3.3 Planmatig werken

De onderdelen die geïntegreerd zijn in het onderwijsleerproces zijn opgenomen in de PTA's en lesvoorbereidingen (ook elo) van individuele secties en docenten. Het onderwijs wordt geëvalueerd door middel van toetsen, toetsenquêtes (bovenbouw), gesprekken op sectieniveau en individueel niveau tussen docent en afdelingsleider en waar nodig verbeterd. Ook voortschrijdend inzicht en actualiteiten hebben hun weerslag op het onderwijsprogramma. De Plan-Do-Check-Act cyclus is op onze manier van werken van toepassing.

De onderdelen van burgerschap waar het de voorbeeldfunctie en de leer- en werkomgeving betreft komen aan bod bij individuele gesprekken in het kader van de gesprekkencyclus (tussen leidinggevend en docent/oop-er). Het gaat dan om het vormgeven van het pedagogisch-didactisch klimaat. In de mentorgesprekken tussen leerling en mentor staan omgangsvormen en sociale weerbaarheid ook op de agenda.

4. Burgerschap en sociale integratie geïntegreerd in het onderwijs

Het Staring College heeft het aanleren van kennis en vaardigheden die betrekking hebben op goed burgerschap en sociale integratie in haar onderwijsaanbod geïntegreerd. In bijlage IV is het overzicht van dat onderwijsaanbod opgenomen, gerangschikt naar de aandachtspunten van de indicator Aanbod burgerschap en integratie (zie ook bijlage III: indicator 3.9 toezichtkader VO onderwijsinspectie). Belangrijk om hierbij op te merken is dat docenten die gedreven zijn om goed onderwijs te verzorgen, een intrinsieke motivatie hebben om hun bijdrage te leveren de leerling goed burgerschap bij te brengen. Dit komt tot uiting in de ruimte in de lessen voor meningsvorming; het verbinden van actuele maatschappelijke gebeurtenissen met de lesstof/theorie; het binnen de school halen van 'de praktijk' door middel van gastsprekers en het organiseren van excursies.

5. Burgerschap als onderdeel van de leer- en werkomgeving

Ook in de omgeving waarin medewerkers en leerlingen van het Staring College werkzaam zijn wordt uitdrukking gegeven aan burgerschapsvorming en sociale integratie. Ten eerste zijn er diverse regels en afspraken waarin is vastgelegd welke waarden en normen er binnen de schoolgebouwen gelden. Daarnaast is het gewenste pedagogisch en didactisch klimaat niet zozeer expliciet vastgelegd, maar is continu onderwerp van gesprek zowel op strategisch als op uitvoerend niveau. Tenslotte creëert het Staring College een leer- en werkomgeving die vanuit de visie is vormgegeven en bij moet dragen aan een actieve maatschappelijk betrokken en kritische houding van onze leerlingen. Deze zijn weergegeven in bijlage V: overzicht burgerschap en sociale integratie in de leer- en werkomgeving

6. Geïntegreerde aanpak

Zoals eerder gesteld in 3.1 van deze notitie, is de uitwerking van de expliciete en de impliciete doelstellingen op het gebied van burgerschap en sociale integratie op het Staring College volledig geïntegreerd: het voorleven en het bewustzijn van de opvoedkundige taak zijn verweven met lesinhoud en lesstof. Dit maakt het vastleggen van dit onderwerp dan ook lastig.

Dit document beschrijft in paragraaf 4 de expliciet gemaakte onderdelen van burgerschap en sociale integratie en in paragraaf 5 de meer impliciete aspecten in de leer- en werkomgeving. Dat deze vaak zijn geïntegreerd spreekt ook uit de bijlagen. We zijn daarbij van mening dat juist die integratie de effectiviteit van het vormgeven van burgerschap en sociale integratie ten goede komt: in de school heerst de opvatting dat juist het voorleven (de voorbeeldfunctie) en een 'natuurlijke' samensmelting van expliciete en impliciete aspecten van burgerschap van essentieel belang zijn bij de ontwikkeling van onze leerlingen.

7. Burgerschap geborgd in de praktijk

Burgerschap en sociale integratie is een thema dat niet expliciet, maar zeer zeker wel impliciet leeft onder de medewerkers van het Staring College. De termen 'burgerschap en sociale integratie' zijn geen onderdeel van het dagelijkse jargon. Toch is eenieder ervan overtuigd dat dit een belangrijk en essentieel onderwerp is dat wij onlosmakelijk verbonden zien met de aard van ons werk en onze pedagogisch-didactische opdracht. Dit impliciete aspect levert soms een spanningsveld op met een planmatige uitwerking: veel van ons werk wordt niet in de termen van burgerschap en sociale integratie geëxpliciteerd. Zo wordt er binnen de diverse vakken veel waarde gehecht aan de ontwikkeling van onze leerlingen tot mondige en sociaal vaardige burgers in de Nederlandse samenleving, dit is duidelijk herkenbaar in het aanbod. Binnen het lesaanbod wordt eveneens continue gebruik gemaakt van actualiteit door middel van gebruik van media, film(pje)s, gastlessen, excursies, recente literatuur, werkstukken met een bepaalde keuzevrijheid voor onderwerpen.

Thema's op het gebied van burgerschap en sociale integratie komen terug in het jaarplan van de directie, afdelingsplannen en op de agenda's van sectievergaderingen waarmee een planmatige uitwerking en monitoring van de aandacht op dit gebied wordt gerealiseerd.

onderwerp	Beleidsplan burgerschapskunde en sociale integratie	
datum	15 maart 2011	
kenmerk	4054.11	vervangt: -
verantwoordelijke	N. Woonink	
vastgesteld	d.d.: 8 maart 2011	door: DV
MR	instemming	d.d. 18 april 2011

Bijlage I: Basiswaarden van de democratische rechtstaat

Vrijheid van meningsuiting betekent dat je mag zeggen of schrijven wat je denkt, of tegen de opvatting van anderen in mag gaan. Iedereen mag dus ook zijn of haar geloof uitdragen, of zijn of haar mening aan anderen voorhouden. Daarbij moet je je wel houden aan de wet;

Gelijkwaardigheid betekent dat mensen van gelijke waarde zijn. Daarbij maakt het niet uit wat hun denkbeelden zijn of wat ze geloven. Je hoeft niet te vinden dat die denkbeelden of gebruiken zelf waardevol zijn, maar wel dat mensen met andere denkbeelden en gebruiken niet minder waard zijn dan jij, of dan jouw groep;

Begrip voor anderen betekent dat je probeert te begrijpen waarom mensen of groepen bepaalde denkbeelden of gebruiken hebben: wat is de achtergrond daarvan en waarom is dat belangrijk voor een ander;

Verdraagzaamheid (ook wel tolerantie genoemd) betekent dat je de mening of het gedrag van een ander accepteert, ook al ben je het er helemaal niet mee eens. En het betekent ook dat je ieder de ruimte wilt geven om zo'n mening of zulk gedrag te hebben. Natuurlijk moet iedereen zich daarbij wel aan de wet houden;

Autonomie betekent dat iedereen zelf kan bepalen wie hij/zij wil zijn en hoe hij/zij zijn/ haar leven wil leiden. Ieder is dus bijvoorbeeld vrij om zelf te bepalen welke denkbeelden of welk geloof voor hem/haar belangrijk is. Daarbij moet je je wel houden aan de wet;

Afwijzen van onverdraagzaamheid. Onverdraagzaamheid (ook wel intolerantie genoemd) is het tegenovergestelde van tolerantie. Het betekent dat je vindt dat andere mensen of groepen, dingen waar jij het niet mee eens bent, niet zouden mogen denken of doen; en dat je het niet nodig vindt dat ieder de ruimte krijgt om zo'n mening of zulk gedrag te hebben;

Afwijzen van discriminatie. Discriminatie betekent dat mensen of groepen bij anderen achtergesteld worden, of dat je vindt dat er voor mensen met andere denkbeelden of gebruiken niet zoveel ruimte hoeft te zijn, of dat die denkbeelden of gebruiken misschien zelfs verboden moeten worden.

Bron: Brochure van de onderwijsinspectie: Toezicht op burgerschap en sociale integratie 2006-23.

Bijlage II: kerndoelen onderwijs

Uit: Wet op het Voortgezet Onderwijs artikel 17

Artikel 17. Onderwijs in een pluriforme samenleving; burgerschap; sociale integratie

Het onderwijs:

- a. gaat er mede van uit dat leerlingen opgroeien in een pluriforme samenleving,
- b. is mede gericht op het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie, en
- c. is er mede op gericht dat leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten.

Voortgezet onderwijs

Voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs gaat het in de eerste plaats om de

kerndoelen 43, 44 en 45:

- 43 De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen, en leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen.
- 44 De leerling leert op hoofdlijnen hoe het Nederlandse politieke bestel als democratie functioneert en leert zien hoe mensen op verschillende manieren bij politieke processen betrokken kunnen zijn.
- 45 De leerling leert de betekenis van Europese samenwerking en de Europese Unie te begrijpen voor zichzelf, Nederland en de wereld.

Indirect spelen ook andere kerndoelen, zoals 35, 36, 38 en 47 een rol:

- 35 De leerling leert over zorg en leert zorgen voor zichzelf, anderen en zijn omgeving, en hoe hij de veiligheid van zichzelf en anderen in verschillende leefsituaties (wonen, leren, werken, uitgaan, verkeer) positief kan beïnvloeden.
- 36 De leerling leert betekenisvolle vragen te stellen over maatschappelijke kwesties en verschijnselen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen, en daarbij respectvol met kritiek om te gaan.
- 38 De leerling leert een eigentijds beeld van de eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld te gebruiken om verschijnselen en ontwikkelingen in hun omgeving te plaatsen.
- 47 De leerling leert actuele spanningen en conflicten in de wereld te plaatsen tegen hun achtergrond, en leert daarbij de doorwerking ervan op individuen en samenleving (nationaal, Europees en internationaal), de grote onderlinge afhankelijkheid in de wereld, het belang van mensenrechten en de betekenis van internationale samenwerking te zien.

Bijlage III: Indicatoren uit toezichtkader van de onderwijsinspectie met betrekking tot burgerschap

Indicatoren burgerschap en integratie: kwaliteitszorg en aanbod

Het toezicht op burgerschap krijgt vorm via twee kwaliteitsindicatoren die zijn opgenomen in de toezichtkaders voor po en vo. De eerste indicator (indicator 1.8 voor po, indicator 1.10 voor vo) omvat elementen met betrekking tot de borging van de kwaliteit van het onderwijs. De tweede indicator (indicator 3.9 in het toezichtkader voor po en vo) betreft het onderwijsaanbod. In nevenstaand kader worden beide begrippen toegelicht.

Indicator (1.8 voor po, 1.10 voor vo): Kwaliteitszorg burgerschap en integratie

De school draagt zorg voor de kwaliteit van het onderwijs gericht op bevordering van sociale integratie en actief burgerschap, met inbegrip van het overdragen van kennis over en kennismaking met de diversiteit in de samenleving.

Toelichting Voor wat betreft de zorg voor de kwaliteit van het onderwijs stelt de inspectie vast of scholen voldoen aan de verplichting om in schoolplan en schoolgids de visie te verantwoorden en de wijze waarop de school aan deze opdracht invulling geeft. Ook is van belang dat de school inzicht heeft in de resultaten van het onderwijs, en het aanbod afstemt op specifieke omstandigheden in en rond de school die van belang zijn voor integratie en burgerschap of deze onder druk kunnen zetten.

Aandachtspunten

1. Visie en planmatigheid: De school heeft een visie op burgerschap en integratie, en geeft daar planmatig invulling aan. • De school heeft een visie op de bijdrage die ze wil leveren aan bevordering van burgerschap en de integratie van de leerlingen in de samenleving. • De school stelt, in het verlengde van die visie, doelen. • De school geeft planmatig invulling aan die visie en de realisering van de doelen waarin de visie is uitgewerkt.
2. Verantwoording: De school verantwoordt deze visie en de wijze waarop ze daar invulling aan geeft. • De school verantwoordt deze visie en de daarvan afgeleide onderwijsdoelen waarmee ze invulling geeft aan de bevordering van actief burgerschap en sociale integratie.
3. Resultaten: De school evalueert of de voor burgerschap en integratie beoogde doelen worden gerealiseerd. • De school heeft inzicht in de vorderingen van leerlingen, en/of • de school heeft inzicht in de mate waarin ze haar doelen realiseert.
4. Risico's: De school stemt het aanbod mede af op risico's en ongewenste opvattingen, houdingen en gedragingen van leerlingen rond burgerschap en integratie. • De school heeft inzicht in de aan burgerschap en integratie gerelateerde opvattingen, houdingen en gedragingen van leerlingen, en in de sociale context waarin de school in dit verband moet functioneren, met inbegrip van het voorkomen van intolerantie, extremistische ideeën, discriminatie en dergelijke... • ... én de school speelt daar bij de invulling van het onderwijs zonodig op in. 7

Indicator (3.9 voor po en vo): Aanbod burgerschap en integratie

De school heeft een aanbod gericht op bevordering van sociale integratie en actief burgerschap, met inbegrip van het overdragen van kennis over en kennismaking met de diversiteit in de samenleving.

Toelichting Voor wat betreft het onderwijsaanbod stelt de inspectie vast of het aanbod van de school kan gelden als invulling van de opdracht om bij te dragen aan het aanbrennen van de competenties van leerlingen die actief burgerschap en sociale integratie bevorderen, er mede op gericht is dat leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten, en er mede van uitgaat dat leerlingen opgroeien in een pluriforme samenleving. Tevens dient het aanbod invulling te geven aan de in dit verband relevante kerndoelen.

Aandachtspunten

5. Sociale competenties: De school schenkt aandacht aan bevordering van sociale competenties.

- De school heeft een structureel aanbod dat zich richt op de bevordering van sociale competenties.

6. Openheid naar de samenleving en de diversiteit die daarin aanwezig is: De school schenkt aandacht aan de samenleving en de diversiteit daarin, en bevordert deelname aan en betrokkenheid bij de samenleving. • De school vertoont een open en actieve opstelling naar de lokale en/of regionale omgeving en de samenleving, en brengt leerlingen daarmee in contact, ook voor wat betreft de diversiteit in de achtergrond van leeftijdgenoten, en de verscheidenheid aan godsdiensten, etniciteiten en culturen, opvattingen, leefwijzen en gewoonten. • De school heeft een structureel aanbod dat zich richt op het aanbrengen van competenties die bijdragen aan deelname aan en betrokkenheid bij de samenleving; de school bevordert tevens de actieve deelname van leerlingen aan de samenleving.

7. Basiswaarden en democratische rechtsstaat: De school bevordert basiswaarden en de kennis, houdingen en vaardigheden voor participatie in de democratische rechtsstaat. • Het onderwijs van de school is niet in strijd met basiswaarden en corrigeert uitingen van leerlingen die daarmee in strijd zijn op systematische wijze. • De school heeft een structureel aanbod dat zich richt op de overdracht van basiswaarden. • De school heeft een structureel aanbod dat zich richt op de overdracht van kennis, houdingen en vaardigheden die nodig zijn om als burger in een democratische rechtsstaat te participeren, met inbegrip van kennis over de hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting. • De school bevordert dat leerlingen basiswaarden en de beginselen van een democratische samenlevingsvorm toepassen.

8. School als 'oefenplaats': De school brengt burgerschap en integratie ook zelf in de praktijk.

- De school biedt een leer- en werkomgeving waarin burgerschap en integratie zichtbaar zijn, brengt die zelf in de praktijk en biedt leerlingen mogelijkheden om daarmee te oefenen.

De indicator *Zorg voor kwaliteit onderwijs actief burgerschap en sociale integratie* krijgt aandacht als onderdeel van het toezicht op het systeem van kwaliteitszorg van een school, vaak in de vorm van een Jaarlijks Onderzoek. De indicator *Onderwijsaanbod actief burgerschap en sociale integratie* krijgt aandacht in het Periodiek Kwaliteitsonderzoek.

Indicator Aanbod burgerschap en integratie De inspectie schenkt hierbij aandacht aan het onderwijsaanbod gericht op de bevordering van sociale competenties, de openheid naar de samenleving en de diversiteit daarin, en aan de bevordering van basiswaarden en de democratische rechtsstaat. Ook is van belang dat de school een leer- en werkomgeving biedt waarin burgerschap en integratie zichtbaar zijn en in de praktijk worden gebracht, en leerlingen mogelijkheden biedt om daarmee te oefenen. De indicator *Aanbod burgerschap en integratie* wordt nog niet met een oordeel voldoende of onvoldoende beoordeeld. Wel vormt de inspectie zich daarvan een beeld en wijst scholen zonnodig op het belang van verdere ontwikkeling van dit onderwijs.

Indicator Kwaliteitszorg burgerschap en integratie

Het is van belang dat de school een visie ontwikkelt op de invulling van de opdracht om actief burgerschap en sociale integratie te bevorderen. De implementatie van die visie kan afhankelijk van de situatie op school meer tijd vergen. Ook het formuleren van de doelen die daarbij worden nagestreefd en een planmatige realisering van die doelen zijn belangrijk. Evenzo wordt van de school gevraagd in schoolplan en schoolgids te verantwoorden hoe die invulling is vormgegeven. Ook is van belang of de school inzicht heeft in de resultaten van dit onderwijs. Deze punten worden nog *niet* met een oordeel voldoende of onvoldoende beoordeeld. Wel vormt de inspectie zich daarvan een beeld en spreekt de school aan wanneer deze niet toereikend zijn ingevuld. De inspectie gaat ook na of de school het aanbod afstemt op specifieke omstandigheden in en rond de school, die van belang zijn voor burgerschap en integratie of deze onder druk kunnen zetten.

Onderdeel daarvan is ook dat de school *alert is op risico's* die zich daarbij kunnen voordoen, bijvoorbeeld als sprake is van tendensen tot onverdraagzaamheid of radicalisering onder leerlingen of in de omgeving waar leerlingen opgroeien. Vervolgens is het van belang dat de school daar met haar onderwijs zonodig op inspeelt. De waardering van deze elementen drukt de inspectie uit in een oordeel '(on)voldoende' op de indicator *Kwaliteitszorg burgerschap en integratie*.

Bijlage IV Onderdelen burgerschap en sociale integratie in het onderwijsaanbod²

Opbrengst/doel	Middel	Context
Aanleren van sociale vaardigheden	Kanjertraining in leerjaar 1	training voor alle eerstejaars leerlingen waarin leerlingen worden getraind in weerbaarheid, zelfredzaamheid en aandacht voor groepsdruk.
	Normen en waarden, omgangsvormen zijn onderdeel van lesmethode "Wijs".	Vak verzorging in leerjaar 1 en 2 vmbo-b. Ook bij andere vakken komt dit expliciet aan de orde bij boekbesprekingen, actualiteiten (Nederlands, Duits, Engels).
	Eigen mening beargumenteren met respect voor anderen.	Bij vak maatschappijleer is dit een onderdeel van diverse opdrachten en werkwijze in de lessen.
	Aandacht voor sociale vaardigheden.	Mentorprogramma, doorlopende leerlijn.
	Normen en waarden, respect voor anderen.	Over alle schooljaren verdeeld zijn er excursies en werkweken waarbij de sociale omgangsvormen, het samenwerken en het kennismaken met andere mensen en culturen een belangrijk onderdeel vormen. Is ook in alle leerjaren onderwerp tijdens de mentorlessen.
	Groepsdruk, eigen grenzen leren aangeven.	Project de Gezonde School: leerjaren 1-2-3: gedurende een aantal dagen wordt er aandacht besteed aan verschillende aspecten die met gezond leven te maken hebben. Een onderdeel van dit project is inzicht in de werking van groepsdruk en (ver)kennen van je eigen grenzen.
	Correct taalgebruik en verbale- en non-verbale communicatie.	Bij vak Nederlands in de onderbouw komt (effect van) taalgebruik in verschillende situaties aan de orde. Zowel mondeling als schriftelijk (sms, mail, brief). Ook onderwerp van het mentorprogramma.
	Normen en waarden en verschillen met andere culturen (oa bij liberalisering wereldhandel).	Onderdeel bij lessen van aardrijkskunde.
Openheid naar de samenleving	Goede Doelen Dag	Eens per jaar wordt er door de leerlingen gewerkt aan het

² Dit is een overzicht gemaakt op basis van gesprekken met docenten van diverse vakken in de periode oktober-december 2010. Dit overzicht is nooit compleet doordat het inspelen op de actualiteit een grote rol speelt bij de wijze waarop de lesstof wordt aangeboden. Ook de werkwijze per docent verschilt. Dit overzicht moet dan ook worden gezien als een van de bronnen die kan worden geraadpleegd bij een onderzoek naar aspecten van burgerschap geïntegreerd in het onderwijsaanbod.

		inzamelen van geld voor een goed doel. De manier waarop leerlingen geld ophalen varieert van het verlenen van diensten als auto's wassen tot de verkoop van eigen werkstukken. Maatschappelijk bewustzijn en een actieve bijdrage aan een goed doel zijn onderliggende doelen van deze dag.
	Bezoek van deskundige uit de praktijk aan de school of bezoek van leerlingen aan praktijksituatie.	Gebeurt bij diverse vakken, wie wanneer en in welke vorm is afhankelijk van de actualiteit. Maatschappijleer, Nederlands (schrijvers).
	Bezoek aan moskee.	In het kader van vak maatschappijleer bezoeken leerlingen de plaatselijke moskee.
	Maatschappelijke stage	De maatschappelijke stage wordt in alle leerjaren met uitzondering van de examenklassen uitgevoerd. Leerlingen werken een aantal uur voor een instantie, instelling of project waarmee ze kennismaken met andere mensen, perspectieven en aspecten van de maatschappij die aanvullend is op hun persoonlijke leven en ervaringen.
	Leerjaar 2: leerlingen houden interviews met voorbijgangers in het Engels in Amsterdam.	In het kader van een vakoverstijgend project aardrijkskunde en Engels (L). Zo maken leerlingen kennis met mensen van diverse achtergronden.
	Respect voor andersdenkenden, discriminatie, emancipatie.	Dit zijn thema's die in de lesmethode bij verzorging aan bod komen, aangevuld met de actualiteit op dat moment.
	Veldwerkproject omgaan met elkaar en mens & milieu	Biologie, onderbouw. Bij h/v/g-klassen meer aandacht voor onderzoeksvaardigheden hierbij.
	Posters maken met een maatschappelijke opdracht	Ckv- 5 vwo
	Effect van de mens op de aarde	Onderdeel van de lesstof bij M&O/economie.
	Project "voeding"	Aandacht voor andere gerechten en werelden, een samenwerking tussen vakken biologie en verzorging.
	Bezoek lokale bibliotheek	Voor vak Nederlands op B in leerjaar 1.
	Aandacht voor religieuze feestdagen	Kerst, Suikerfeest.
	Bezoek aan het theater	Bovenbouw h/v voor het vak Engels. Het stuk behandelt een sociaal thema.
	Lessen over nabije en verre omgeving en de zorg	Aardrijkskunde havo en vwo 4.

	daarvoor. Tijdens lessen over ontwikkelingshulp.	
Aanleren van competenties die bijdragen aan deelname en betrokkenheid bij de samenleving.	Vormen eigen mening, beargumenteren daarvan met respect voor medemens.	Dit is een aspect dat bij meerdere vakken expliciet aan de orde komt. Met name bij maatschappijleer, verzorging, Duits, Engels, ckv/beeldende vakken, anw.
	Bewustwording diversiteit, historisch besef.	In de bovenbouw lezen leerlingen voor het vak Duits boeken en kijken ze films waarbij heden en verleden thema's zijn. Dit heeft bewustwording van diversiteit en historisch besef tot gevolg. Bij geschiedenis wordt in bovenbouw h/v klassen een vergelijkend onderzoek gedaan naar verschillen in geschiedschrijving.
	Kennis van en aandacht voor actuele onderwerpen.	Bij de talen (Ne, Du, En) wordt voor tekstanalyse, films en boeken altijd gezocht naar actuele onderwerpen. Bij geschiedenis wordt bij behandelen van historische gebeurtenissen een verbinding gelegd met de actualiteit. In de bovenbouw h/v klassen doen de leerlingen mee aan een nieuwsquiz.
	Milieubewustzijn	Onderdeel van de lesstof bij biologie, scheikunde.
	Debatlessen	Samenwerking tussen vakken maatschappijleer en Nederlands voor mogelijkheid tot volgen debatlessen.
	Verzamelen van informatie en betrouwbaarheid van bronnen nagaan	Maatschappijleer, geschiedenis, Duits, ckv/beeldende vakken, Nederlands.
	Concepten als "ik & ik" en "ik en de samenleving"	Onderdeel van de lesstof bij economie en M&O.
	Propaganda, censuur, vrijheid in de kunst	Thema's die bij ckv/beeldende vakken in de bb aan de orde komen.
	De verbinding tussen actualiteit en lesmateriaal wordt continue gemaakt.	Aardrijkskunde
Overdracht van basiswaarden	6011.06 Schoolregels 4185/86/87.09 Locatieregels 4049.07 Gedragsprotocol 4178.08 Gedragscode email en internetgebruik	Expliciete formuleringen van hoe we binnen het SC met elkaar om gaan, met in achtname van de basiswaarden.
	Voorbeeldfunctie van medewerkers.	Onderdeel van het pedagogisch-didactisch klimaat.
	Kan in elke les aan de orde komen.	Komt bij alle vakken impliciet en, wanneer daar aanleiding

		voor is, expliciet aan de orde.
	Ziektebeelden en aangeboren afwijkingen herkennen, manier van omgaan hiermee.	Onderdeel van de lessen biologie .
	Seksuele geaardheid	Komt expliciet aan bod bij thema seksualiteit bij biologie leerjaar 2.
	Normen en waarden, discriminatie, immigratiepolitiek, wereldhandel: onderwerpen waarbij de basiswaarden altijd aan bod komen.	Aardrijkskunde.
Overdracht van kennis, vaardigheid en houding om te participeren in democratische rechtsstaat.	Excursie naar Den Haag voor de leerlingen van de bovenbouw.	Vak maatschappijleer en geschiedenis.
	Theoretische kennis is onderdeel van de lesstof.	Samenwerking tussen maatschappijleer en geschiedenis in de bovenbouw h/v.
	Massamedia en de rol en invloed daarvan op de publieke opinie.	ckv/beeldende vakken, maatschappijleer.
	Lesbrief collectieve sector, diverse economieën, Bankwezen, kennis belastingstelsel.	Economie en m&o.
	Politieke processen en Europese samenwerking	m&o
School als oefenplaats	Schaduwverkiezingen en analyseren van verkiezingsprogramma's	Bij het vak maatschappijleer wordt er aandacht besteed aan de verkiezingen. Op B worden schaduwverkiezingen georganiseerd.
	Leerling-panels	Leerlingen kunnen deelnemen aan panelgesprekken ter verbetering van het onderwijs.
	Debattraining	Leerlingen in de bovenbouw kunnen op vrijwillige basis debatlessen volgen, en aan landelijke debatwedstrijd deelnemen.
	Ondernemer in de klas	Er worden lokale ondernemers uitgenodigd ter illustratie van theorieën uit de lesstof bij het vak economie.
	Excursies	Gedurende het schooljaar zijn er voor diverse leerjaren en vakken excursies georganiseerd om de lesstof te ondersteunen op verschillende gebieden: taal, cultuur, sport, samenwerking, sociale vaardigheden.
	Reflecteren op eigen handelen	ckv/beeldende vakken, maar komt ook minder expliciet aan de orde bij andere vakken.

	Uitwisseling Duitsland-Nederland	Een uitwisselingsproject tussen scholieren waarbij taal en cultuur worden uitgewisseld.
	Project Krant in de Klas	In de bovenbouw h/v klassen loopt dit project voor het vak geschiedenis waarmee leerlingen door middel van een nieuwsquiz gemotiveerd worden om de actualiteit te volgen.
	Gesprekken met native speakers	Voor het vak Engels worden native speakers in de klas uitgenodigd voor een gesprek.
	Leerlingen doen mondeling in het Frans verslag van de maatschappelijke stage	Leerjaar 3 h/v, vak Frans: verslag doen van eigen bijdrage en onderwerp maatschappelijke stage.
	Discussie over de stelling "kunnen wij de wereld verbeteren"	Aardrijkskunde leerjaar 4 havo/atheneum.
	Tijdens de praktijkvakken in de bovenbouw van het vmbo-b/k/g en de PSO in de onderbouw wordt binnen de schoolmuren geoefend met praktijksituaties.	Praktijkvakken locatie H.

Bijlage V- Overzicht burgerschap en sociale integratie in de leer- en werkomgeving

Zorgstructuur

Het Staring College kent een duidelijke zorgstructuur. Hiermee komt de aandacht voor de leerling tot uitdrukking in de wijze waarop zaken binnen de school zijn georganiseerd. De zorg is vraaggestuurd: de hulpvraag van de leerling is leidend. Het aanbod is gericht op het vergroten van het zelfvertrouwen en sociale weerbaarheid. Zo worden middelen als sociale-vaardigheidstraining en faalangst-reductietraining veelvuldig ingezet.

De goede doelendag

Eens per jaar wordt er door de leerlingen gewerkt aan het inzamelen van geld voor een goed doel. De manier waarop leerlingen geld ophalen varieert van het verlenen van diensten als auto's wassen tot de verkoop van eigen werkstukken. Maatschappelijk bewustzijn en een actieve bijdrage aan een goed doel zijn onderliggende doelen van deze dag.

Omgang met leerlingen met een andere achtergrond

Het Staring College kent een kleine populatie leerlingen met een andere dan de Nederlandse achtergrond. Vanuit een islamitisch internaat in de omgeving van het Staring College komen enkele tientallen leerlingen om onderwijs te volgen aan het Staring College. De combinatie van het islamitische internaatsleven en het volgen van regulier onderwijs aan een openbare school geeft in de praktijk wel eens problemen. Door intensief contact met de organisatie van het internaat te onderhouden en wisselend management van het internaat blijven deze problemen beheersbaar. Medewerkers van het SC zijn geïnformeerd over relevante aspecten van het islamitische geloof (zie 4330a.07 Islamitische geloofsovertuiging- info voor medewerkers).

Leerling-panels

In afdelingsverband worden gesprekken met een groep leerlingen georganiseerd met als primaire doel het verbeteren van de kwaliteit van onderwijs. Leerlingen leren op deze manier actief kritisch mee te denken over mogelijke verbeteringen in hun leer- en leefomgeving.

Veiligheidsbeleidsplan

In het veiligheidsbeleidsplan (4369a.04) is vastgelegd hoe we binnen de school omgaan met agressie en geweld. Het waarborgen van de veilige sfeer is een belangrijke taak van de school. Dit plan is een van de instrumenten die daartoe dienen.

Maatschappelijke stage

Naast de wettelijke verplichting om leerlingen vanaf 2011 een maatschappelijke stage te laten volgen heeft het SC de meerwaarde van deze stage direct onderkend. Zo is het SC al in 2009 gestart met de invoering van de maatschappelijke stage voor leerlingen.

PSO-lessen

In de onderbouw volgen alle leerlingen uit leerjaar 1 lessen waarmee ze kennis maken met de verschillende beroepsgerichte opleidingen en bijbehorende beroepen.

Introductiedagen

Zowel in leerjaar 1 als in leerjaar 3 wordt tijdens de introductiedagen aandacht besteed aan een aantal aspecten die het SC belangrijk vindt: groepsproces/vorming; eigen grenzen kennen; normen en waarden; kennis maken met elkaar en de omgeving.

Mentoraat

De wijze waarop er invulling wordt gegeven aan het mentoraat laat zien dat vaardigheden die van belang zijn voor het functioneren van de leerling in de maatschappij hier aan de orde komen: sociale vaardigheden, voorlichting over onderwerpen van diverse aard, oriëntatie op loopbaan en beroepenkeuze.

Ouderavond

Jaarlijks wordt er een algemene ouderavond georganiseerd waarin een thema wordt behandeld dat te maken heeft met de cultuur van huidige jongeren.